

УДК 331.101.262

А.М. Тугай,
А.Ф. Гойко,
М.А. Єлішевич,
С.Д. Криштоф

ЗАЛУЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

АНОТАЦІЯ

Запропоновано шляхи активізації використання творчого потенціалу працівників вищих навчальних закладів до інноваційної діяльності на базі створення науково-інноваційного комплексу.

Ключові слова: *творчий потенціал, інноваційна діяльність, стимулювання, розвиток, науково-інноваційний комплекс, активізація.*

АННОТАЦИЯ

Предложены пути активизации использования творческого потенциала работников высших учебных заведений в инновационной деятельности на базе создания научно-инновационного комплекса.

Ключевые слова: *творческий потенциал, инновационная деятельность, стимулирование, развитие, научно-инновационный комплекс, активизация.*

ANNOTATION

The ways of enhancing the use of the creative potential of employees of higher educational institutions in the innovation on the basis of a scientific innovation center.

Keywords: *creativity, innovation, promotion, development, research and innovation complex, activation.*

На початку нового сторіччя інноваційна переорієнтація економіки стає стрижневим завданням ринкових трансформацій в Україні, основою євроінтеграційного курсу держави. У забезпеченні такої переорієнтації значна роль має бути відведена розробці регіональної політики інноваційного розвитку, залученню до її реалізації творчого потенціалу науково-педагогічних кадрів вищої школи.

«Включення» творчого потенціалу вищих навчальних закладів регіонів через нововведення у виробництво, незалежно від того, в якій

формі це відбувається, є найбільш продуктивним методом вирішення соціально-економічних проблем окремих областей, що зумовлено необхідністю, з одного боку, подолання обмеженості ресурсного потенціалу даної території, більш повного задоволення потреб населення за рахунок розробки, випуску, реалізації нових продуктів (робіт, послуг), що користуються попитом, а з іншого – збереження, підтримки та якісного розвитку кадрового складу вищої школи.

На нашу думку, позиція та ініціатива регіональних органів влади (поряд з чинниками макроекономічного впливу) сьогодні істотно впливає на стан розвитку творчого потенціалу вищої школи. Місцеві органи самоврядування повинні усвідомити провідну роль науки і освіти, бути зацікавленими в активній підтримці науково-інноваційного розвитку їхньої території, пошуках джерел для стимулювання наукової творчості, залученні вчених, талановитої молоді до розв'язання регіональних проблем. Саме на рівні регіонів може вирішуватися чимало питань, пов'язаних з піднесенням науки і освіти, стимулюванням інноваційних процесів, підвищенням конкурентоспроможності продуктів творчої інтелектуальної праці, якісного оновлення продукції у відповідності з попитом на ринку.

В процесах створення інноваційних структур, науково-технічних комплексів та інтелектуальних систем регіону вагома роль має належати працівникам наукових установ та вищої школи. Ці комплекси і системи можуть бути утворені і функціонувати на базі (або за участю) університетів, науково-дослідних інститутів, провідних ВНЗ і бути зорієнтованими, головним чином, на активне використання творчого потенціалу працівників вищої школи. Саме на цій основі, з нашої точки зору, можливе досягнення узгодження інтересів представників наукової, педагогічної та промислово-технологічної сфер й інтересів регіону в цілому. При цьому орієнтація на самозабезпечення і саморозвиток регіонів має розглядатися в широкому розумінні як процес створення і реалізації передумов до виробництва матеріального і інтелектуального продукту в регіоні, достатнього для наближення до рівня показників високорозвинених територіальних одиниць.

Виходячи з таких позицій, політика підтримки розвитку творчого потенціалу має цілком поєднуватися із завданнями інноваційного розвитку, реалізуватися місцевою владою і громадськими організаціями різноманітних рівнів на і тих людських, фінансових, інформаційних, матеріальних ресурсів, а також прав і важелів, які саме є в розпорядженні регіонів. Отже, залучення працівників ВНЗ до

інноваційної діяльності має розглядатися як важливий інструмент розвитку творчого потенціалу регіону.

Сьогодні у більшості регіонів України, нажаль, спостерігається занепад науково-інноваційної діяльності, самоусунення держави і регіональних органів влади від активного та зваженого управління економічними відносинами, в тому числі у сфері науково-технічного та інноваційного розвитку. Недостатня увага (в силу об'єктивних та суб'єктивних причин) місцевих органів самоврядування до питань відновлення науково-технічної творчості працівників вищої школи призводить в кінцевому рахунку до руйнування наукового потенціалу області. Вважаємо за необхідне кардинально змінити ситуацію і включити в програми інноваційного розвитку областей стратегії розвитку творчого потенціалу регіону, яка має ґрунтуватися на економічному забезпеченні системи "наука-техніка-виробництво". Зауважимо, що дана система має не лише поглинути фінансові ресурси, але й сама в сукупності її трьох складових (зважаючи на взаємозв'язок і взаємовплив складових системи "наука-техніка-виробництво") може стати активним чинником формування економічного стану на макро-, мезо-, мікрорівні, отже і економічної політики регіонів та держави в цілому.

Ми розглядаємо розвиток творчого потенціалу ВНЗ регіону саме в межах системи "наука-техніка-виробництво", акцентуючи увагу на тому, що залучення науковців вищої школи до такої системи розширюватиме можливості отримання доходу (прибутку), стимулюватиме сприйнятливність виробників до результатів науково-технічного прогресу, а не навпаки, як це сприймалося і реалізувалося упродовж усіх років господарювання в часи планової централізованої економіки.

Регіональна стратегія розвитку творчого потенціалу, на наш погляд, має орієнтуватись на вирішення низки задач, які стосуються підвищення науково-творчої активності і розвитку інноваційних процесів у регіоні, формування інноваційного ринку, підвищення ефективності використання творчого інтелектуального потенціалу ВНЗ, підприємств та організацій, пошуку та відбору ефективних інноваційних проектів, сприяння в їх реалізації, зниження інноваційного ризику, координації та посилення зв'язків між потенційними інвесторами, ВНЗ (університетами) і промисловими підприємствами.

У табл. 1 пропонується систематизація основних задач такої стратегії та можливих шляхів їх розв'язання. Однією з форм реалізації регіональної стратегії розвитку творчого потенціалу є створення

регіональних науково-інноваційних структур – інноваційних науково-технічних комплексів, інтелектуальних підприємницьких комплексів за участю університетів регіону, основна задача яких зводиться до вдосконалення регіональної науково-виробничої структури, підвищення інвестиційної привабливості регіону на основі розробки високотехнологічної наукоємної продукції, виконання робіт та послуг, які потребують високого рівня кваліфікації та науковості. Такі заходи, на нашу думку, покликані сприяти:

- по-перше, зміцненню ланок ланцюга "освіта-наука-техніка-виробництво";
- по-друге, закріпленню в регіоні висококваліфікованих фахівців і вчених, припиненню їх відтоку за межі регіону;
- по-третє, стимулюванню науково-інноваційної та підприємницької діяльності;
- по-четверте, створенню сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу працівників вищої школи, пошуку додаткових джерел матеріальної підтримки їхньої творчої праці.

Регіональна стратегія, що пропонується, має слугувати, передусім, розвитку ВНЗ як складової освітньо-науково-інноваційно-виробничих систем, інтегрованих в регіональні комплекси.

Серед напрямків діяльності регіональних науково-інноваційних комплексів слід виокремити такі дві важливі складові: надання науково-технічних послуг (обслуговування інноваційних замовлень) і власне інноваційна діяльність. Обслуговуюча функція науково-інноваційного комплексу має полягати в концентрації заявок відповідного профілю від підприємств регіону і їх виконання силами сформованих за допомогою служб науково-інноваційного комплексу тимчасових творчих колективів або силами спеціалізованих малих підприємств, створених на базі ВНЗ (у залежності від характеру заявки).

Тут же варто передбачити організацію курсів по перепідготовці і підвищенню кваліфікації кадрів промислових підприємств регіону та представників регіональних органів влади, консультації і послуги по маркетингу.

Таблиця 1

Задачі регіональної стратегії розвитку творчого потенціалу та можливі напрямки їх реалізації

Задача	Напрямки реалізації
Підвищення творчої активності розвитку інноваційних процесів у регіоні	• надання пільг експортноорієнтованим промисловим підприємствам, які впроваджують інновації і випускають конкурентоспроможну продукцію; • сприяння створенню регіональних інноваційних структур; • створення економічних, соціальних, психологічних стимулів; • розвиток соціального партнерства
Формування інноваційного ринку регіону	• проведення виставок-ярмарків "Інновація року"; • створення консалтингових фірм на базі університетів із залученням науковців; • сприяння розвитку інноваційних структур в регіоні.
Підвищення ефективності використання творчого інтелектуального потенціалу регіону	• сприяння в підготовці кадрів з урахуванням потреб регіону; • організація стажування викладачів ВНЗ на підприємствах регіону, які впроваджують інновації; • організація стажування викладачів і керівників промислових підприємств за кордоном; • залучення творчого потенціалу працівників ВНЗ до роботи у складі регіональної наукової координаційної ради; • здійснення регіонального мотиваційного моніторингу розвитку творчого потенціалу; • організація регіональних науково-практичних конференцій та семінарів на базі університетів; • матеріальна підтримка ВНЗ в питаннях опублікування кращих наукових результатів, матеріального заохочення молодих вчених, талановитих студентів
Пошук і відбір ефективних інноваційних проектів	• регулярне проведення конкурсів на кращий інноваційний проект з участю університетів; • створення інформаційних баз даних інноваційних проектів, замовлень на проведення наукових досліджень
Сприяння реалізації інноваційних проектів	• надання регіональних субсидій авторам кращих інноваційних проектів; • додаткові пільги підприємствам, які впроваджують інновації у співробітництві з ВНЗ; • підтримка регіонального фонду держмайна в наданні приміщень інноваційним підприємствам
Зниження ризику для ВНЗ, установ та підприємств, які впроваджують інновації	• часткове фінансування інноваційних проектів з місцевого бюджету; • фінансування з регіонального інноваційного фонду
Координація посилення зв'язків між потенційними інвесторами	• сприяння посиленню зв'язків між підприємствами і університетами в регіоні; • реклама інноваційних проектів

Одночасно не менш важливим є сприяння реформуванню системи вищої, післядипломної і додаткової професійної освіти з урахуванням нових, підвищених вимог Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України до якості освіти, внеску вищої школи у розвиток і розповсюдження наукових знань, підвищення якості наукових досліджень. Активізація регіональних аспектів науково-інноваційної політики, розробка концепції регіональної стратегії розвитку творчого потенціалу має передбачати створення нових навчальних технологій, які б органічно поєднували глибокі наукові дослідження, практичний досвід господарювання з навчальним процесом, здійснювали підготовку творчих, висококваліфікованих спеціалістів, здатних забезпечувати сучасний рівень науки, техніки, технологій. Вважаємо, що одним з напрямків реалізації механізму регіональної інноваційної політики повинні стати наукові, науково-інноваційні і науково-освітні програми, формування яких повинно відбуватись на базі відповідних регіональних науково-освітніх комплексів. Основним орієнтиром їх діяльності має бути вирішення задач комплексного соціально-економічного розвитку регіонів.

На рис. 1 представлена загальна схема структури регіонального науково-інноваційного комплексу, створення якого пропонується. Його організаційні складові об'єднуються у декілька блоків. Розглянемо докладніше їх призначення.

Рис. 1. Організаційна структура регіонального науково-інноваційного комплексу

Блок "Регіональна влада" за допомогою своїх повноважних представників забезпечує участь регіональних органів і інфраструктури

в діяльності корпорації, а також стежить за дотриманням інтересів регіону.

Блок "Державне управління вищою школою" може бути представлений окремим відділом регіонального Управління освіти і науки. До його функцій муть бути віднесені питання управління, пов'язані з фінансуванням, контролем реалізації державних науково-технічних, інвестиційних і інноваційних програм і т. ін.

Блок "Освіта і кадри" об'єднує освітні структури вищої школи (державний ВНЗ – університет, інститут, академія, коледж, технікум, орієнтовані на інтелектуальний виробничий і підприємницький профілі регіонального науково-інноваційного комплексу, а також службу зайнятості).

Блок "Наука і кадри вищої кваліфікації" об'єднує наукові відділи (сектори) НЗ і наявні в регіоні організації науково-дослідної, дослідно-конструкторської науково-виробничої орієнтації.

Блок "Виробництво" включає в себе місцеві підприємства інноваційного типу, які готові співпрацювати з ВНЗ в межах регіонального науково-інноваційного комплексу, забезпечуючи тим самим реальну виробничу базу для дослідних, дрібно- і крупносерійних науково-промислових робіт.

Блок "Бізнес" включає фінансово-кредитні та підприємницькі структури, такі як банки, страхові компанії, лізингові компанії, біржі, торгово-закупівельні компанії, регіональні відділення недержавних пенсійних та інвестиційних фондів.

Блок "Соціальна підтримка" забезпечує участь в регіональному науково-інноваційному комплексі некомерційних структур, таких як фонд зайнятості, пенсійний фонд, фонд охорони здоров'я, фонд підтримки підприємництва, а також представників різноманітних профспілкових організацій регіону. Одним з пріоритетів колективних угод в межах соціального партнерства визначає орієнтацію на підтримку та соціальний захист вчених і фахівців, які займаються науково-інноваційною діяльністю.

На нашу думку, економічне забезпечення функціонування регіональних науково-інноваційних комплексів з участю вищої школи має будуватися на принципах госпрозрахунку. Джерелами прибутку можуть бути дивіденди по акціях (пайовій участі) інноваційного комплексу у капіталі створених за його участю інноваційних підприємств, прибутки від реалізації патентів і ліцензій на розробки, виконані в рамках комплексу, прибутки від надання науково-технічних послуг і посередництва між замовниками і творчими колективами.

Для інформаційного забезпечення діяльності регіональних інноваційних структур потрібна побудова розвинутої інформаційної мережі (у т.ч. широкий доступ до мережі Інтернет), яка дозволить акумулювати інформацію по регіону про потреби підприємств в науково-технічних розробках, про особливості розвитку регіонального творчого потенціалу, про можливості залучення тимчасово вільних матеріальних і фінансових ресурсів підприємств і організацій, а головне збирати, оцінювати інформацію про попит на творчу працю і розробку інновацій.

Цілям фінансового забезпечення реалізації регіональної стратегії розвитку творчого потенціалу відповідатиме, на нашу думку, створення регіонального інноваційного фонду. Перелік основних його функцій має включати оцінку рівня розвитку науково-технічного і творчого потенціалу регіону, розробку і реалізацію програм по вирівнюванню потенціалу окремих територій і розвитку пріоритетних напрямків досліджень і виробництв. Варто звернути увагу і на координацію діяльності учасників інноваційних процесів у регіоні, стимулювання їхньої активності через систему спеціальних заходів підтримки і заохочення, у тому числі проведення експертиз інноваційних проектів, формування інформаційної мережі і ринку інновацій, організації фінансової, організаційної і ресурсної підтримки інноваційних проектів і підготовки для регіональних органів управління пропозицій по стимулюванню розвитку науково-технічної діяльності. З урахуванням дефіциту держбюджетних коштів, які виділяються на науку, а також прикладного значення регіональних програм для конкретних територій їх фінансування повинно здійснюватись, передусім, з регіональних джерел.

Одним з джерел фінансового забезпечення реалізації регіональної стратегії розвитку творчого потенціалу ВНЗ можуть також виступати кошти регіонального інноваційного комплексу (за рахунок отриманого прибутку від надання сервісних та інших послуг), субсидії місцевого бюджету, надані кошти інвесторів. Не менш вагоме значення для ефективної діяльності регіональних інноваційних комплексів має режим сприяння з боку регіонального фонду державного майна, який полягає у сприянні передання у власність комплексу або на умовах оренди державного майна приміщень і устаткування.

Суттєве значення для реалізації регіональної стратегії розвитку творчого потенціалу має регіональна податкова політика. У частині платежів, що припадають на регіональний бюджет (різних рівнів), можливо запровадити надання податкових знижок на дивіденди, на

відрахування з прибутку підприємств, що спрямовуються до статутного фонд регіонального інноваційного комплексу, на дивіденди по акціях інноваційних підприємств, що створені в рамках інноваційного комплексу. Думається, що досить ефективним заходом може бути надання на декілька років (скажімо 5-7)¹ податкових пільг підприємствам у частині прибутків одержуваних регіональним комплексом та його дочірніми підприємствами. У цьому плані перспективним, хоча й таким, що потребує більш детального обґрунтування, може бути рішення щодо виконання регіональним інноваційним комплексом функцій регіонального сертифікаційного центру. Передумовою для цього є концентрація в регіональному комплексі інтелектуального творчого потенціалу регіону, і, отже, широкі можливості формування компетентних експертних комісій. З іншого боку, з'являється можливість у цьому випадку оперативної організації роботи на договірній основі через регіональний інноваційний комплекс на доведення поданої на експертизу продукції до необхідного рівня. Таке рішення може виступити дієвим важелем підвищення рівня науково-технічного розвитку регіону за умови, що наявність сертифікату буде супроводжуватися наданням певних податкових пільг по платежах у місцевий бюджет.

На рівні держави виникне потреба у створенні відповідного науково-технічного комітету, призначеного виконувати аналітичні та регуляційні функції: визначення державної науково-технічної політики, проведення щорічного аналізу рівнів науково-технічного розвитку регіонів, визначення науково-технічної спеціалізації регіонів, здійснення ранжування регіонів і визначення їх науково-технічного рейтингу (наприклад, за методикою, запропонованою у підрозділі 2.2 даної роботи), визначення науково-технічної спеціалізації регіонів, здійснення класифікації регіонів за ступенем актуальності прискорення їх науково-технічного розвитку, формування пріоритетів науково-технічного розвитку конкретних регіонів, розробка механізмів стимулювання регіонального розвитку, розробка пропозицій щодо розміру виділення фінансових ресурсів для регіонів, розробка пропозицій і рекомендацій стосовно децентралізації наукомістких галузей, ВНЗ, НДІ та ін.

Обласні науково-технічні комітети (наукові координаційні ради) мають виконувати більш конкретні задачі. У коло задач регіональних органів управління науково-технічною та інноваційною діяльністю

¹ Як свідчить зарубіжний досвід, саме така кількість років потрібна для того, щоб інноваційний проект почав приносити прибутки.

входять моніторинг розвитку наявного в регіоні творчого потенціалу; аналіз наявних у регіоні організацій і підприємств, визначення потреб їхнього подальшого науково-технічного розвитку, дослідження перспектив взаємодії науково-технічних і виробничих об'єктів, виявлення можливостей і місць розміщення нових науково-технічних і виробничих об'єктів, формування конкретних комплексів по видах діяльності, розміщення регіональних замовлень в організаціях і підприємствах, мобілізація фінансових резервів для створення фондів підтримки науково-технічного підприємництва.

Вибір стратегії розвитку творчих потенціалів регіонів повинен бути покладений на місцеві влади, регіональні науково-технічні комітети. Відповідно до обраної стратегії повинна будуватись система економічних стимулів і адміністративних заходів, спрямованих на розвиток творчого потенціалу ВНЗ регіону.

Підсумовуючи викладене, зробимо суттєве зауваження: запропоновані рекомендації стосовно регіональної підтримки творчого потенціалу вищої школи спрацьовуватимуть лише в разі підвищення платоспроможного попиту на продукти творчої праці, науково-інноваційної діяльності. Відсутність науково обґрунтованої політики доходів в Україні, без перебільшення, паралізує платоспроможний попит як чинник пожвавлення виробництва, зростання заощаджень населення як джерело інвестиційних витрат. Політика "дешевого працівника" та звичка використовувати творчий потенціал ВНЗ на "голому ентузіазмі", у свою чергу, руйнують науково-технічний прогрес, перешкоджають активізації науково-інноваційної діяльності в регіонах і в країні в цілому.

Отримано: 29.05.2012